

Barbara Surma

Edukacja międzykulturowa a wychowanie dla pokoju w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 1-2, 24-33

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dr Barbara Surma
Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna
„Ignatianum” w Krakowie

EDUKACJA MIĘDZYKULTUROWA A WYCHOWANIE DLA POKOJU W KONCEPCJI PEDAGOGICZNEJ MARII MONTESSORI

WPROWADZENIE

Procesy modernizacji, globalizacji, transformacji czy integracji mają niezwykle wpływ na dokonujące się zmiany we współczesnym świecie. Zauważa się, że w ostatnich czasach wiele osób nie radzi sobie z nowymi wyzwaniami, jakie stawia przed nimi rozwój techniki i cywilizacji. O podobnym zjawisku pisała Maria Montessori, włoska lekarka i pedagog żyjąca w latach 1870–1952¹. Wskazywała na dysharmonię między szybkim rozwojem cywilizacji i brakiem odpowiedniego wychowania przygotowującego człowieka do prawidłowego korzystania z jej dóbr. Postulowała potrzebę wprowadzenia zmian w podejściu do wychowania dziecka, uświadamiania, że każdy człowiek jest indywidualnością, ale równocześnie jest zależny od innych oraz od otaczającej go rzeczywistości. Zauważała, że różnice, jakie występują wśród ludzi nie powinny stanowić zagrożenia dla ich rozwoju, ale przyczynić się do ich ubogacania i współtworzenia nowej kultury w poszanowaniu godności i odmienności każdego człowieka.

Przestrzegała, że brak świadomości dotyczącej zależności między ludźmi i światem oraz celu, do którego dąży wszechświat, a także źle wykorzystywane dobra cywilizacyjne mogą doprowadzić do totalnej zagłady. Dalej uświadamiała, że nie można doprowadzić, by jedne grupy ludzi dominowały nad innymi, używając w tym celu dostępnych środków i narzędzi ekonomicznych czy też politycznych. W jej ujęciu budowanie pokoju zależy od wychowania opartego na szacunku do każdego człowieka, budowaniu własnej tożsamości oraz odpowiedzialności za dokonywanie zmian w świecie².

Czy postulaty Marii Montessori są nadal aktualne? Jakie zadania stoją przed współczesną edukacją? Jak wychowywać dziecko w dobie wielokulturowości bez lęków wobec inności? Jak eliminować zjawisko dyskryminacji? Jak rozumieć edukację międzykulturową?

Badaniem zjawiska wielokulturowości, edukacji międzykulturowej, a także wprowadzaniem nowych rozwiązań w proces edukacyjny dzieci w celu poznawania

¹ Zob. M. Montessori, *Educazione e pace*, Rzym 2004.

² Zob. B. Surma, *Pedagogika Montessori – podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, Łódź 2008, s. 31–41.

własnej kultury, zauważania możliwości współlistnienia z innymi kulturami i wspólnego poszanowania dorobku cywilizacji, zajmuje się Jerzy Nikitorowicz. Jest on twórcą programu „Ku tożsamości międzykulturowej”, którego opis stał się inspiracją do analizy porównawczej założeń edukacji międzykulturowej z koncepcją wychowania dla pokoju Marii Montessori. Celem tego artykułu jest syntetyczne przedstawienie założeń teoretycznych oraz praktycznych rozwiązań edukacji dziecka prowadzącej do zrozumienia i poznania własnej i obcej kultury w obu koncepcjach.

WIELOKULTUROWOŚĆ I MIĘDZYKULTUROWOŚĆ

Jerzy Nikitorowicz zauważa, że: „migracje i ruchliwość społeczna ludności ujawniły wielokulturowość świata, jednocześnie otwierając nas na problematykę różnic, inności, odrębności, odrzucenia, marginalizacji czy uprzedzeń. Inność i odmienność stała się nie tylko faktem, codziennością, ale przede wszystkim wyzwaniem edukacyjnym, źródłem ustawicznego wzajemnego wzbogacania się, źródłem nowej wiedzy, kształtując i modyfikując potrzeby ludzkie w różnych sferach życia”³. Ponadto wielokulturowość może prowadzić do chęci dominacji jednej grupy społecznej nad inną, do dyskryminacji mniejszości, dlatego postulaty Marii Montessori o zmianę w podejściu do wychowania wydają się jak najbardziej aktualne.

Głównym założeniem proponowanego przez Jerzego Nikitorowicza programu jest „uwrażliwianie kulturowe”, które wynika z zapotrzebowania społecznego. Wielokulturowość społeczeństwa wymaga od edukacji rozwiązania problemów związanych z tożsamością kulturową, komunikacją, dialogiem, podmiotowością, tolerancją, akceptacją, uznaniem, szacunkiem, godnością, współdziałaniem. Autor wskazuje, że „kultura, będąc czynnikiem różnicującym, staje się jednocześnie podstawą do jednoczącego porozumienia”⁴ i dlatego działalność edukacyjna powinna być skierowana na „doświadczenie i rozumienie rzeczywistości, dokonywanie zmian społecznych, ustawiczne próby zrozumienia siebie i innych”⁵. Zauważa również, że kreowanie kultury dialogu możliwe jest już na etapie edukacji elementarnej. Podobnie Maria Montessori zwracała uwagę, że wychowanie dla pokoju prowadzące „do uświadomienia człowiekowi jego celu obecności na ziemi, który lokuje go w związkach zależności i współzależności z istotami jemu podobnymi i z samą przyrodą”⁶ powinno rozpocząć się w pierwszym etapie jego życia.

Wychowanie prowadzące do pokoju, lub inaczej do kultury dialogu, w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori opiera się na kształtowaniu osobowości dziecka zgodnie z zasadami wolności, pokoju i miłości w tak zwanym przygotowanym otoczeniu. Tak rozumiane wychowanie sprzyja rozwojowi wartości

³ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa. Kreowanie tożsamości dziecka*, Gdańsk 2007, s. 15.

⁴ Tamże, s. 15.

⁵ Tamże, s. 117.

⁶ P. Trabalzini, *Domy Dziecięce – wolność i pokój jako środek i cel nychowania*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, pod red. nauk. B. Surmy, Łódź – Kraków 2009, s. 173.

ludzkich: inteligencji, kultury, wrażliwości, miłości, instynktu społecznego, współpracy, współzależności. Ponadto wychowanie jej zdaniem powinno ukierunkować człowieka na jego wielkość, kształtować poczucie godności „bez względu na rasę, kulturę, przynależność do warstwy społecznej, przekonań”⁷.

W swojej koncepcji pedagogicznej, obok wychowania do szacunku osoby ludzkiej, autorka kładzie nacisk na wprowadzanie dziecka w kulturę oraz w jej współtworzenie. Kultura ukazywana jest dziecku w sposób całościowy i koncentruje się na odkrywaniu jej wpływu na ewolucję świata i cywilizacji. Ma ono możliwość poznania historii wielkich narodów, które już nie istnieją, ale ich wynalazki przyczyniły się do rozwoju techniki i cywilizacji. Pozostawiły po sobie niezatarty ślad. Dzięki ukazaniu dziecku ścisłej zależności występującej między ludźmi i wpływu ich pracy dla podtrzymywania życia na ziemi, Montessori uczy szacunku do człowieka, którego celem jest praca, tworzenie kultury. Odkrywanie zależności i budowanie odpowiedzialności, we współczesnym rozumieniu człowieka i świata, można porównać do zadania stawianego kulturze przez edukację międzykulturową.

Jerzy Nikitorowicz wskazuje, że: „promowanie własnej kultury poprzez wyodrębnienie, nadanie jej szczególnego znaczenia, podkreślanie jej walorów, z jednej strony rodzi niebezpieczeństwo kulturowego zamknięcia się w skansenie kulturowym, z drugiej zaś jest nieuniknionym i podstawowym krokiem w procesie stawiania się tożsamościowego. Stąd szczególnym zadaniem edukacji jest kształtowanie szacunku i zrozumienia dla wartości rdzennych, kształtowanie afirmatywnego stosunku do własnej kultury, świata zakorzenionego, oswojonego bez umniejszania i deprecjonowania innych kultur”⁸.

A zatem w wychowaniu dziecka istotnym staje się kształtowanie tożsamości międzykulturowej, które z jednej strony pozwala na poznanie własnej kultury, docenienia jej walorów, z drugiej prowadzi do odkrywania podobieństw oraz odrębności wśród innych.

Jak podaje Jerzy Nikitorowicz, Dominique Bouchet, charakteryzując międzykulturowość, przyjmuje, że:

- nikt nie jest typowym członkiem grupy;
- żadna kultura nie istnieje w zamkniętej i jednolitej formie;
- nikt nie jest członkiem tylko jednej, wyizolowanej grupy, a swoją tożsamość określa w odniesieniu do członków różnych grup;
- każda kultura stanowi formę transmisji własnych wartości i wzorów, mogących podlegać daleko idącym transformacjom, w związku, z czym posiada procesualny charakter;
- nikt nie otrzymuje tożsamości w gotowej i niezmiennej formie⁹.

⁷ Cyt. za: P. Trabalzini, *Domy Dziecięce – wolność i pokój jako środek i cel wychowania*, dz. cyt., s. 173.

⁸ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa. Kreowanie tożsamości dziecka*, dz. cyt., s. 101.

⁹ L. Korporowicz, *Wielokulturowość a międzykulturowość; od reakcji do interakcji*, [w:] *U progu wielokulturowości. Nowe oblicza społeczeństwa polskiego*, pod red. M. Kempnego, Warszawa 1997, s. 70–71. Cyt. za: Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa*, dz. cyt., s. 43

W związku z tym edukację międzykulturową rozumieć należy, jako „ogół wzajemnych wpływów i oddziaływań jednostek i grup, instytucji, organizacji, stowarzyszeń i związków sprzyjających takiemu rozwojowi człowieka, w trakcie, którego staje się on w pełni świadomym i twórczym członkiem wspólnoty rodzinnej, lokalnej, regionalnej, wyznaniowej, narodowej, kontynentalnej, kulturowej i globalnej czy planetarnej oraz zdolnym do aktywnej samorealizacji własnej, niepowtarzalnej i ustawicznie kreowanej tożsamości”¹⁰.

Człowiek żyjący w społeczeństwie wielokulturowym ma możliwość nawiązywania wzajemnych kontaktów z przedstawicielami innych grup. Celem edukacji międzykulturowej będzie ukształtowanie takich postaw, dzięki którym będzie możliwe nawiązanie kontaktu, komunikacji prowadzącej do poznania się i zrozumienia, bez potrzeby dominacji, czy kierowania się uprzedzeniami i lękami.

CELE I ETAPY EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ PROPONOWANE W PROGRAMIE „KU TOŻSAMOŚCI WIELOKULTUROWEJ”

Idea edukacji międzykulturowej zdaniem Jerzego Nikitorowicza powinna kształtować świadomą solidarność ogólnoludzką poprzez:

- „poznanie i zrozumienie siebie, własnej kultury, własnego świata, zakorzenienia, ojczyzny;
- przezwyciężanie tendencji do zamykania się w sferze własnych wartości, własnego kręgu kulturowego na rzecz otwarcia i zrozumienia innych, poszanowania dla różnic i traktowania ich, jako czynnika rozwojowego;
- wdrażanie do zauważania i poznawania Innego, kształtowanie wrażliwości i umiejętności współdziałania, chronienie przed uproszczonym i zdeformowanym obrazem Innego;
- inspirowanie do wymiany doświadczeń w zakresie realizacji edukacyjnych programów, działalności społecznej i instytucjonalnej”¹¹.

Ponieważ edukacja międzykulturowa odwołuje się do pojęcia kultury, istotne jest uświadomienie sobie faktu istnienia równoprawnych kultur, które ewoluują w wyniku transmisji wartości. Jednakże kształtowanie otwartości na poznanie innej kultury powinno rozpocząć się od zrozumienia siebie i własnej kultury.

Prawidłowo ukształtowany obraz siebie, własnej grupy, osadzenie w kulturze pozwala na zauważenie Innych. Ich odmienności, ale także podobieństw, zależności. Ważne jest kształtowanie własnej tożsamości, bowiem „człowiek nie ma innej możliwości tworzenia obrazu siebie, koncepcji siebie czy identyfikowania się z kimś, jeżeli nie znalazł grupy odniesienia, czyli osób znaczących dla siebie, oraz dziedzictwa kulturowego”¹².

¹⁰ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa*, dz. cyt., s. 45.

¹¹ Tamże, s. 48.

¹² Tamże, s. 60.

Program „Ku tożsamości wielokulturowej” opracowany przez Jerzego Nikitorowicza, opiera się na ćwiczeniach, których celem jest doświadczanie siebie, budowanie poczucia własnej wartości, uczenie prawidłowej komunikacji, kreowanie własnej tożsamości, poznawania życia ludzi mieszkających obok, jak i tych żyjących na innych kontynentach. Ćwiczenia te dotyczą następujących aspektów:

1. Każdy może być Innym.
2. Ja i My – kim jesteśmy?
3. Moja rodzina – Ja – Moja miejscowość – Mój region.
4. My w społeczności i kulturze lokalnej.
5. My i Inni – poznajemy inne kultury.

Kreowanie tożsamości dziecka zaczyna się w rodzinie, następnie w grupie przedszkolnej, gdzie stopniowo następuje proces jego socjalizacji, dzięki któremu staje się jednostką coraz bardziej samodzielną i odpowiedzialną. Możliwość doświadczania swoich kompetencji na tle grupy, zdobywanie nowych umiejętności, dostrzeganie własnych cech wyglądu, charakteru, podobieństw i różnic kształtuje w dziecku poczucie godności, wiary w siebie, a także świadomość przynależności do różnych grup społecznych.

Zaproponowane ćwiczenia z zakresu „Ja i My – kim jesteśmy?” dotyczą przede wszystkim poznania siebie, własnego wyglądu, obrazu siebie, nauki komunikowania się niewerbalnego, nazywania własnych odczuć i pragnień. Ćwiczenia te mogą być realizowane zarówno w grupie przedszkolnej, jak i w szkole, w klasach początkowych. Stanowią one podstawę dla wprowadzania dziecka w świat kultury. Jak zauważa Jerzy Nikitorowicz „uświadomienie sobie przez dzieci, że przynależność ludzi do określonej grupy nie zawsze wyklucza przynależność do innej, przyczyniło się do zwiększenia u dzieci poczucia bezpieczeństwa, samoakceptacji oraz zrozumienia siebie i innych”¹³.

Dziecko w wieku wczesnoszkolnym, kształtując obraz samego siebie, poszerza oglądanie i przyswajanie świata o wymiar społeczny i kulturowy, na co zwracała również uwagę Maria Montessori. Dlatego zdaniem Jerzego Nikitorowicza istotne jest by na tym etapie edukacji zwrócić uwagę „na znaczenie kontekstu środowiskowego w kreowanym obrazie siebie oraz na fakt krystalizowania się świadomości, że inni także mają własne wartości, potrzeby i oczekiwania i niejednokrotnie mogą być one ze sobą w konflikcie”¹⁴.

Proces uwrażliwiania kulturowego przebiega przez kilka etapów. W pierwszym etapie dziecko poznaje siebie na tle grupy (Kim jestem? Jak spostrzegam siebie? Jak wyglądam? Jaki jestem? Jestem niepowtarzalny? Co czuję? Co lubię? Czego nie lubię robić?), a także doświadcza, że każdy może być Innym (Jak to jest być głodnym? Chcemy mieć równe prawa. Dlaczego wszyscy chcą się uczyć? Czy lepiej być zdrowym czy bogatym?). W drugim etapie dziecko poznaje swoją rodzinę, co

¹³ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa*, dz. cyt., s. 164.

¹⁴ Tamże, s. 165.

prowadzi do wzmocnienia i nadania znaczenia wartościom rodzinnym i kulturze rodzinnej. Dziecko szuka swoich korzeni, kreuje tożsamość w kontekście relacji międzypokoleniowej, poznaje osoby, zwyczaje, opowiadania, legendy, język swoich przodków, a także poznaje swój region, swoją „Małą Ojczyznę”.

Kolejnym etapem jest doświadczanie różnic kulturowych w społeczności lokalnej, co wiąże się z poznaniem różnych wyznań (obrzędy Bożego Narodzenia w Kościele katolickim i prawosławnym, wycieczki do kościoła, cerkwi, synagogi, odwiedzanie cmentarzy). Dostrzeganie podobieństw pozwala na kształtowanie postawy tolerancji i zrozumienia dla innych. Ostatnim etapem edukacji międzykulturowej jest poznanie kultury osób żyjących na innych kontynentach.

Edukacja międzykulturowa przyjmuje współistnienie różnych kultur. W kształtowaniu postawy otwartości, szacunku tolerancji i dialogu istotne jest zrozumienie potrzeby kształtowania własnej tożsamości, odkrywania i uwzględniania kultury najbliższego otoczenia. Budowanie relacji między My – Oni powinno wynikać z zauważenia obecności innej osoby, grupy i jej kultury oraz z chęci poznania i zrozumienia. Edukacja tak rozumiana prowadzi do wychowania dla pokoju.

Głównym zadaniem edukacji powinno być kształtowanie pozytywnego „odniesienia do podstawowych wartości rdzennych takich jak język, religia, zasiedzialość terytorialna, genealogia, tradycje obyczaje, zasady i normy zachowań w *ojczyźnie prywatnej*”¹⁵. Następnie zaś prowadzić edukację w szerszym kontekście, poprzez otwarcie na struktury narodowe, państwowe oraz kontynentalno-światowe.

WYCHOWANIE DLA POKOJU

Podstawy systemu pedagogicznego Marii Montessori opierają się na koncepcji wychowania dla pokoju¹⁶. Pokój jednak nie jest rozumiany przez nią jako zaprzestanie działań wojennych, czy zawieszenie broni pomiędzy dwoma walczącymi narodami, ale jako rekonstrukcja społeczności ludzkiej polegająca na uwrażliwianiu na cele ludzkości i obecne warunki życia społecznego¹⁷.

Cel człowieka jest ściśle związany z planem stworzenia świata i jego istnieniem. Cały Wszechświat dąży do harmonii, ładu i jedności. Każde istnienie, cząstka Wszechświata przyczynia się do podtrzymywania życia na Ziemi. W ten plan wpisuje się również człowiek. Jego celem jest „zmienianie i udoskonalanie otoczenia, jednak w harmonii z prawami natury”¹⁸. Z jednej strony człowiek jest częścią przyrody, zależną od innych jej składników, ale również potrafi on przekształcać i tworzyć nowe struktury, czyli kulturę. Jak zauważa Ewa Ochnio: „Kulturotwórcza działalność człowieka stanowi misję ludzkości, konieczność

¹⁵ J. Nikitorowicz, *Edukacja międzykulturowa*, dz. cyt., s. 27.

¹⁶ Zob. M. Montessori, *Educazione e pace*, Rzym 2004.

¹⁷ M. Montessori, *Per la pace*, Bruksela 1936, s. 29. Cyt. za: P. Trabalzini, *Domy Dziejące – wolność i pokój jako środek i cel wychowania*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, dz. cyt., s. 173.

¹⁸ E. Ochnio, *Edukacja ekologiczna a koncepcja wychowania Marii Montessori*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, dz. cyt., s. 189.

antropologiczną. Jednocześnie zadaniem człowieka jest utrzymanie równowagi oraz rozwój i naprawa świata, tak by mogło być kontynuowane dzieło stworzenia¹⁹”.

Uświadomienie współistnienia i współzależności ludzi i świata jest jednym z głównych zadań wychowania w koncepcji Marii Montessori, które można porównać z kształtowaniem tożsamości i uwrażliwianiem kulturowym realizowanym w edukacji międzykulturowej.

Maria Montessori wyróżnia trzy etapy wychowania związane z fazami rozwojowymi. Nas interesują pierwsze dwa, gdyż dotyczą dziecka do dwunastego roku życia. Pierwszy etap, od urodzenia do szóstego roku życia, to okres kształtowania się inteligencji, osobowości dziecka, jego przyszłych umiejętności i zdolności. W tym okresie najważniejsza jest aktywność dziecka, ujawniająca się w warunkach wolności i życzliwości. Istotne wydaje się otoczenie dzieci szacunkiem, gotowością pomocy, akceptacją, zrozumieniem dla swoich uzdolnień, szanowanie za to, co każde z nich może zrobić i ofiarować. W takiej atmosferze uczą się poznawać i przykładać wagę do potrzeb innych, uczą się budowania więzi, życia we wspólnocie²⁰.

Dziecko na tym etapie, doznając samo szacunku, uczy się go okazywać innemu. Budowanie własnej tożsamości w tej metodzie polega na poznawaniu siebie samego poprzez własną aktywność, rozwijanie różnorodnych umiejętności w zakresie samoobsługi, doskonalenie sensoryczne, usamodzielnianie, rozwiązywanie konfliktów w grupie, kształtowanie postaw altruistycznych. Sprzyja temu zmiana w podejściu dorosłego do niego, polegająca na uznaniu jego indywidualności oraz usunięciu elementów nacisku. Zamiast przymusowego ujednoczenia i dążenia do zgodności z określonym modelem, docenienie różnorodności. Zamiast bezkompromisowej rywalizacji i walki o posiadanie, współpraca. Dzieci znajdujące się w grupach mieszanych wiekowo mogą przyjmować różne role społeczne i dostrzegać walory odmienności.

Na tym etapie jednostka poznaje siebie, swoją historię życia (linia życia, obchodzenie urodzin), rodzinę bliższą i dalszą (spotkania z rodziną w trakcie różnych uroczystości, poznawanie zawodów wykonywanych przez rodziców, szukanie własnych korzeni). Ważne jest rozbudzanie ciekawości poznawczej i możliwości doświadczenia. Założenia prezentowanych koncepcji na tym etapie są zbieżne. Jedyną różnicą jest sposób, w jaki dzieci budują obraz siebie i najbliższego otoczenia. W metodzie Montessori, dzieci pracują ze specjalnie przygotowanymi materiałami rozwojowymi. Natomiast Jerzy Nikitorowicz proponuje specjalne ćwiczenia, w których dzieci, poprzez interakcję, poszerzają własne doświadczenia, skupiają się na odczuciach, refleksjach, potrzebach i oczekiwaniach.

¹⁹ Tamże, s. 190.

²⁰ P. Trabalzini, *Domy Dziecięce – wolność i pokój jako środek i cel wychowania*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, dz. cyt., s. 170.

Drugi etap, od szóstego do dwunastego roku życia, to okres otwarcia się na kulturę, grupę społeczną oraz na zasady moralne. W tym wieku, dziecko poznaje świat dzięki wyobraźni, dlatego Maria Montessori proponuje wychodzić od całości, globalnego widzenia rzeczywistości, ukazania relacji między światem i człowiekiem, celu każdej rzeczy i żywej istoty we Wszechświecie²¹. Celami edukacji na tym etapie są:

- wychowanie do odpowiedzialności, pokoju, tolerancji i wolności,
- rozwijanie i dojrzewanie tożsamości i zdolności do podejmowania działań,
- stymulowanie do samowychowania,
- pobudzanie do komunikowania i relacji międzyludzkich, wzajemnej pomocy i współpracy,
- formowanie uczuć miłości i respektowania otoczenia, przedmiotów i innych,
- ukazanie modeli współzależności ekosystemów, życia społecznego w różnych kulturach, pogłębianie wiedzy na temat współzależności,
- poznawanie różnych kultur (jedność w różnorodności), integracja wielokulturowa, umiejętność spostrzegania rzeczywistości z różnych punktów widzenia, wyodrębnienie stereotypów, refleksja nad spostrzeganiem rzeczywistości,
- wzmocnienie tożsamości dziecka w aspektach: lingwistycznym, fizycznym, intelektualnym,
- wychowanie ekologiczne, uwrażliwienie na potrzeby środowiska, poznanie specyfiki ekosystemów i wychowanie do odpowiedzialności za środowisko²².

Tematy realizowane na tym etapie edukacji dotyczą historii wszechświata, czasu, kosmosu, Ziemi, historii ludzkości i cywilizacji.

W koncepcji Marii Montessori poznanie własnej kultury wiąże z potrzebą umiejscowienia jej w wymiarze wielokulturowości, całościowej wizji rozwoju cywilizacji, globalnej historii wszechświata. W tym celu wykorzystuje się taśmy czasu, dzięki którym jednostka doświadcza upływającego czasu i dokonującej się ewolucji. Na tle historii wszechświata, dziecko stopniowo poznaje szczegóły dotyczące jego narodu, własnej grupy społecznej, rodziny.

Maria Montessori nie chce dziecku przekazać wiedzy ze wszystkimi szczegółami do zapamiętania i powtarzania, ale pragnie go zadziwić pewną kontynuacją, ewolucją świata, w którym szczególną rolę spełniał człowiek wykorzystujący swoją inteligencję. Pokazuje dziecku, że zadaniem człowieka jest panowanie nad światem, ulepszanie go przy jednoczesnym pamiętaniu i przestrzeganiu zasady sprawiedliwości i miłości jako kosmicznych zasad danych przez Boga – Stwórcę²³.

²¹ Zob. B. Surma, *Pedagogika Montessori – podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, dz. cyt., s. 33.

²² B. Surma, *Pedagogika Montessori – podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, dz. cyt., s. 128.

²³ Por. P. Oswald, *Wychowanie montesoriańskie jako pomoc w integracji personalnej, społecznej i kosmicznej*, [w:] M. Montessori, *Texte und Gegenwartsdiskussion*, Bad Heilbrunn 1990, s. 124–127.

Natomiast w propozycji edukacji międzykulturowej wychodzi się od poznania tego co bliskie. Jednakże pewne treści przekazywane w obu koncepcjach są podobne. Na przykład tworzenie własnej genealogii, poznawanie życia, zwyczajów na innych kontynentach oraz wyznań.

ZAKOŃCZENIE

Założenia teoretyczne wychowania dla pokoju Marii Montessori mają na celu przygotować młodego człowieka do prawidłowego odbioru i współtworzenia kultury. Kształtowanie osobowości dziecka, jego samodzielności i odpowiedzialności opiera się na indywidualnym podejściu, jego własnej aktywności w warunkach wolności i pokoju. Kształtowanie własnego obrazu w zwierciadle społecznym odbywa się w nawiązywaniu relacji w grupie mieszanej wiekowo. Warunkiem otwarcia się na innych jest poznanie siebie, poczucie godności i szacunku. Edukacja międzykulturowa kieruje się podobnymi założeniami. Od kształtowania własnej tożsamości do uwrażliwiania kulturowego, których celem jest otwartość na poznanie i zrozumienie Innych.

Można stwierdzić, że obie koncepcje nie różnią się na poziomie założeń teoretycznych, jednak w praktyce zauważa się różne podejście w realizacji celów edukacyjnych. Jednak nie są one sobie przeciwstawne. Odwołują się bowiem do doświadczeń dzieci, indywidualnych i społecznych. Interesująca byłaby próba połączenia ćwiczeń proponowanych przez Marię Montessori i Jerzego Nikitorowicza na poziomie edukacji elementarnej oraz przeprowadzenie badań w celu zweryfikowania skuteczności obu koncepcji.

Barbara Surma

Bibliografia:

- Korporowicz L., *Wielokulturowość a międzykulturowość; od reakcji do interakcji*, [w:] *U progu wielokulturowości. Nowe oblicza społeczeństwa polskiego*, pod red. M. Kempnego, Warszawa 1997.
- Montessori M., *Educazione e pace*, Rzym 2004.
- Montessori M., *Per la pace*, Bruksela 1936.
- Nikitorowicz J., *Edukacja międzykulturowa. Kreowanie tożsamości dziecka*, Gdańsk 2007.
- Ochnio E., *Edukacja ekologiczna a koncepcja wychowania Marii Montessori*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*.
- Oswald P., *Wychowanie montessoriańskie jako pomoc w integracji personalnej, społecznej i kosmicznej*, [w:] M. Montessori, *Texte und Gegenwartsdiskussion*, Bad Heilbrunn 1990.
- Surma B., *Pedagogika Montessori – podstawy teoretyczne i twórcze inspiracje w praktyce*, Łódź 2008.
- Trabalzini P., *Domy Dziecięce – wolność i pokój jako środek i cel wychowania*, [w:] *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie*, pod red. nauk. B. Surmy, Łódź – Kraków 2009.

STRESZCZENIE

Edukacja międzykulturowa a wychowanie dla pokoju w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori

Zadaniem edukacji jest kształtowanie świadomości istnienia wielu kultur. Poznanie i promowanie własnej kultury powinno stać się podstawą do otwarcia się na kulturę innych, obecnych obok. Celem artykułu jest syntetyczne przedstawienie założeń teoretycznych oraz praktycznych rozwiązań wychowania dla pokoju Marii Montessori i programu Jerzego Nikitorowicza „Ku tożsamości międzykulturowej”. We współczesnym świecie istotne wydaje się poszukiwanie różnych rozwiązań w celu wychowania człowieka odpowiedzialnego za siebie i otwartego na innych. Edukacja międzykulturowa, a także wychowanie dla pokoju Marii Montessori próbują odpowiedzieć na zmiany zachodzące w społeczeństwie.

Słowa kluczowe: edukacja międzykulturowa, wielokulturowość, wychowanie dla pokoju, tożsamość, kultura.

SUMMARY

Intercultural education and peace education in the Montessori method

The task of education is to form the awareness of existence of many cultures. Cognition and promotion of one's own culture is to become a basis for the openness to the culture of others, present near us. The aim of the article is to present synthetically the theoretical foundations and the practical solutions of Maria Montessori's peace education and Jerzy Nikitorowicz's program called „Towards intercultural identity”. In contemporary world the essential is to seek different solutions in order to educate people responsible for themselves and opened towards others. Intercultural education, as well as Maria Montessori's peace education, seek to challenge the changes present in contemporary society.

Keywords: intercultural education, multiculturalism, peace education, identity, culture.

